

самого факту морального вчинку та його наслідків, а з іншого – необхідно слідувати цим моральним нормам за будь-якого зовнішнього тиску обставин та суспільної думки.

Подібна практика може зменшити необхідність у детальних нормативних кодексах з етики на тисячі сторінок, адже зараз імплементация подібних кодексів або відбиває повністю бажання практикуючого юриста його навіть прочитати (з огляду на неймовірний об'єм та сухість викладу), або ж перетворює юриста на «робота», який не мислить самостійно, і в нестандартній ситуації моральної дилеми чи конфлікту інтересів виявиться безпорадним, оскільки не зможе знайти вихід самостійно. Подібні прогалини в сфері юридичної етики ведуть до значних етичних викривлень, що усвідомлюють і українські дослідники, жартуючи з цього приводу наступним чином: «При буквальному сприйнятті усіх вищенаведених норм можна дійти такого висновку: порушувати адвокатську таємницю не можна в принципі, але якщо дуже потрібно, то можна і порушити...» [див.: 2]. Таким чином, значна частина британських дослідників схиляється до того, що формування «моральності» як складової юридичної професії методами нескінченних правил та дисциплінарних санкцій, є мало дієвим. Натомість варто робити акцент на моральному розвитку особистості юриста, на прививанні навички критичного та самостійного мислення ще в період студентства, тоді матимемо більше шансів, що до юридичної практики будуть долучатися вже зрілі і моральні особистості.

Список використаних джерел

1. Бринцев В. Д. Поєднання одноособової і колегіальної форм правосуддя в кримінальному процесі / В. Д. Бринцев // Право України. – 1995. – №7. – С.23–25. // Bryncev V. D. Pojednannja odnoosobovoi' i kolegal'noi' form pravosuđdja v kryminal'nomu procesi / V. D. Bryncev // Pravo Ukraїny. – 1995. – №7. – С.23–25.
2. Теорія і практика дотримання гарантій адвокатської діяльності // Теорія і практика дотримання гарантій адвокати́ діяльності // Euroinfo.tv 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euroinfo.tv/?p=12035>
3. Bauman Z. Postmodern Ethics / Zygmunt Bauman. – Oxford: Wiley–Blackwell, 1993. – 262 p.
4. Carlin J. Lawyers On Their Own / Jerome Carlin. – Republished: Austin & Winfield Inc, Maryland, 1994. – 458 p.
5. Francis A. The Business Context: Legal Ethics, the Marketplace and the Fragmentation of Legal Professionalism / A. Francis // International Journal of the Legal Profession (forthcoming), Vol.12, 2005. – P.495–508.
6. Nicolson D. Making lawyers moral? Ethical codes and moral character / Donald Nicolson // Legal Studies, vol.25, no.4, November 2005. – P.601–626.
7. Nicolson D., Webb J. Professional Legal Ethics: Critical Interrogations / D. Nicolson and J. Webb. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – vii, 172 p.
8. Paterson A. Professionalism And The Legal Services Market / Alan Paterson // International Journal Of The Legal Profession, Vol.3 No.1 and 2, 1996. – P.137–168.
9. Sommerlad H. Managerialism And The Legal profession / Hilary Sommerlad // International Journal Of The Legal profession, vol.2, no.2/3, 1995. – P.159–185.
10. Sherr A., Webley L. Legal Ethics in England and Wales / Avrom Sherr and Lisa Webley // Institute of Advanced Legal Studies. – International journal of the Legal Profession, Vol.4, Nos. 1997. – P.109–229.
11. The Lord Chancellor's Advisory Committee on Legal Education and Conduct. First Report On Legal Education And Training. – April 1996. – P.17–18.

Tkachenko K. O., post-graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), ms.katerina@ukr.net

Settlement specifics of legal practice ethical standards in modern Britain

The work explores the settlement of legal practice ethical standards in modern Britain, namely the conceptualization of the principles, norms and approaches to understanding the ethical spheres within the framework of legal sciences. The most part of the work is devoted to the related issues of a lawyer as a skilled professional and moral person at the same time. There has been analyzed the provisions of key statutes relating to professional ethics in Britain, since 1990, as well as the interpretation of these documents in practice, the existing regulatory bodies.

Keywords: legal ethics, moral, law, norm, code, society.

* * *

УДК 141.7

Бойко М. П.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та права,
Дніпровський державний технічний університет
(Україна, Дніпро), gileya.org.ua@gmail.com

КУЛЬТУРОЛОГІЧНО–ФІЛОСОФСЬКА ДИЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В ІДЕЯХ КИРИЛО–МЕФОДІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Проблема, яку досліджує автор, полягає у вияві науково–методологічних критеріїв, які зазначають принципи та тенденцію складання ознак суспільно–політичних та культурних форм громадянського суспільства в Україні. Це питання визначає принципи ствердження державно–політичних пріоритетів та місце, яке має займати Україна в міжнародному світі. Теоретичною базою у вивченні такого комплексу наукових підходів стали праці філософів, істориків, політологів, культурологів, це визначило філософсько–категоріальний принцип, який конкретизує напрямки теми з духовно–культурного боку. Було зазначено, що члени Кирило–Мефодіївського товариства своїми теоретичними напрацюваннями, стосовно визрівання українського менталітету, заклали принцип визрівання громадянської свідомості та політичного мислення українського народу. Вони стверджували, що форми співжиття українців мали риси народності, здорового та раціонального мислення, особистої громадянської гідності та любові до своєї землі.

Ключові слова: нація, менталітет, громадянська держава, національна ідеологія.

Постанова проблеми у загальному сенсі полягає у вияві характерних ознак, які передбачають розширення теми дослідження стосовно проблеми становлення громадянського суспільства в Україні. Предметом дослідження стали не тільки результати, які були задіяні з допомогою філософського методу, але й продукти філософської думки, які зазначили тему та актуальність даної розробки.

В аналізі досліджень та публікацій автор спирався на першоджерела, що дійшли до наших часів та були опубліковані у наступних виданнях: «Кирило–Мефодіївське товариство» у 3–х томах (Київ, 1990); М. І. Костомаров «Закон Божий: Книга буття українського народу» (Київ, 1991); Н. І. Костомаров; «Исторические произведения, Автобиография» (Київ, 1989); Т. Г. Шевченко «Автобиография» (Київ, 1988); М. І. Костомаров «Дві руські народності» (Київ, 1861); М. І. Костомаров «Спогади про Тараса Шевченка» (Київ, 1982); П. О. Куліш «Історичне оповідання» та «Хутірська поезія» // Спогади про Тараса Шевченка (Київ, 1982) та інші твори. До першоджерел, які були використані у написанні дисертації, можна віднести листи М. І. Костомарова, П. О. Куліша, В. М. Білозерського, Т. Г. Шевченка, М. І. Гулака, Г. Л. Андрузького, які дають змогу краще усвідомити проблему формування їх філософії та політичної діяльності.

Стан дослідження проблеми зазначений у творах багатьох дослідників, які зробили внесок, стосовно розвитку нових культурних здобутків, на основі яких формується національний менталітет та культура.

Об'єктом та предметом дослідження виступає культурологічно-філософська проблематика формування громадянського суспільства в Україні.

Методологічною основою вивчення філософських, юридичних політичних, історичних принципів ідейно-теоретичних положень цієї тематики стали праці сучасних дослідників вітчизняної філософії та культури, які формували наукові категорії та методики історико-філософського та юридичного аналізу, які були розроблені: А. К. Бичко, І. В. Бичком, В. С. Горським, С. М. Грабовським, Г. Ю. Грабовичем, О. С. Забужко, М. І. Луком, А. М. Почапським, М. М. Розумним, М. Ю. Русиним, І. В. Огородніком, Ф. А. Ястребовим.

Філософське пізнання унікальне за своїм змістом та спирається на базові дослідження фундаментальних наук, які осмислюють усі точки зору в єдиній цілісності, в їх значимості та в практичному використанні. Історія філософії концентрує всесвітній досвід не тільки результатів окремих досліджень, але й сам процес отримання знань з допомогою специфічних наукових методів. Окрема точка зору в осмисленні проблем реальності лежить не тільки у визначенні минулого, вона також направлена на вияв типів людського мислення на вияв характеру в постановці актуальних питань, які цікавлять філософів. Такою проблемою філософських досліджень була національна самосвідомість, яка стала специфічною ідеологією і сферою духовних інтересів, особливо на той час, коли почала формуватися політична ідеологія, де визнавалися переваги національних інтересів – території, державності та політичного устрою, мови та культури, прав та свобод громадян. Але політична ідеологія формувалася не тільки у вузько обмеженому сенсі (в межах тільки певного етносу). Тому завжди стояло питання – вироблення ідеології слов'янського союзу на пріоритетах домінування правових відносин та на демократичній платформі, яка в саме включала принципи: а) забезпечення права кожної нації на державну самостійність; б) проведення незалежної міжнародної і внутрішньої політики; в) вироблення конституційно-правового законодавства та системи демократичних виборів владних структур; г) розвиток народної та професійної освіти серед всього населення для формування інтелектуального потенціалу.

На підставі аналізу історико-філософської парадигми визначалася спорідненість питань національної духовності, інтелектуального розвитку, життєво-стверджуючого практицизму українців. Слід підкреслити, що ця проблема постала у трьох площинах: а) національної філософської традиції; б) національного менталітету; в) суспільно-політичними перспективами для українського суспільства.

Національна правова свідомість українців була історично обумовлена культурно-історичним принципом: виділитися серед обставин та існуючих зовнішніх і внутрішніх перешкод для самоствердження. Перед мислячими колами, стояло питання про необхідність дій у ліквідації соціального та духовного приниження та про отримання прав українського народу на вільну

творчість та діяльність та закріплення прав народу конституції. Ідея створення української державності займає важливе місце впродовж історичного буття, де вироблялися державні навички управління, домінування закону над анархією та невизначеною дією окремих соціальних груп. В майбутньому соціальному устрої України повинна бути реалізована перспектива створення «відкритого суспільства», в якому будуть ліквідовані державні кордони, митниці, армія, поліція тощо. Тому, доки існують причини для політичного протистояння та соціально-економічна нерівність в розподілі матеріальних і культурних благ, доти будуть існувати проблеми, які блокують таке співтовариство та роблять неможливим його утворення. Духовна роздвоєність стану українців визначалася світоглядними орієнтаціями й історичними обставинами у пошуках політичної концепції національного розвитку. Зокрема, почуття «західництва» у національній душі українців пробуджувало елементи географічного раціоналізму, як-то усвідомлення ними їх належності до культури цивілізованої Європи. Це відклало в їх свідомості елементи національного прагматизму і усвідомлення ними тієї ідеї, що історико-політичні реалії європейської політики змушують українців прилучатися до демократичних порядків та традицій європейців. Водночас, в них був так званий культурно-релігійний орієнтир до «східництва», що доводило ідеологему в належності України до східноєвропейської цивілізації. Питання утворення державності має фундаментальне визначення у національній політиці, хоча держава, тримаючись політичних орієнтацій, не завжди об'єктивує розвиток культурних особливостей нації. Політично-правова направленість ідеології визначає конкретні цілі: а) обґрунтовує культурні, економічні, політичні інтереси нації, як глибоко значимих у формуванні специфічної самосвідомості людей; б) розвиток мови, освіти, науки, мистецтва при підтримці держави створює інтелектуальну еліту, і саме вона в подальшому обґрунтовує і розробляє національну ідеологію. Так М. Костомаров вважав, що: «Необхідно віддавати перевагу духовному перед матеріальним, виходячи з того, що давати знання треба в православно-християнському дусі, які завжди були основою моральної сили українського народу» [6, с. 150].

Ідеалом для національних мислителів була людина, як правовий суб'єкт, який тримається норм морально-юридичних правил, знає та поважає закони, відстоює державні інтереси, тощо. Людина, як державно-соціальний суб'єкт, вона повинна мати змогу навчатися та отримувати освіту, займатися освоєнням науки, культури. Накопичений життєвий досвід, правова людина повинна робити засобом боротьби за національну і духовну свободу. Зокрема, кирило-мефодіївці намагалися зробити українську культуру не елітарною, а доступною, як для українців, так і для інших народів: «Куліш не розглядав розквіт своєї нації як самоціль; на його думку, животворна сила України, пробудженої з народної залежності, прискорюватиме «великому Руському світові велику будучність», працюватиме на підмогу спільному добробуту східних слов'ян» [5, с. 125].

Обґрунтування філософсько-світоглядних та правових основ формування соціально-правової ідентич-

ності включає вирішення наступних проблем: 1) реконструювання історико-культурних та соціальних архетипів минулих епох, які вплинули на становлення психології та мислення українців; 2) вивчення культурних етапів розвитку українського народу, які включають в себе розуміння морально-правових їх рис, а саме: а) патріархальність сімейного укладу; б) життя в гармонії з природою і звідси відродження старих норм співжиття; в) свободолюбство та повага до рівних за станом людей; г) щедрість та гостинність, які виходили з народного «серця»; 3) створення національної еліти, яка у найвищій мірі є інтелігентною та патріотичною за своїм духом та розумовими можливостями. Філософ І. Ільїн підкреслював на особливості впливу культурного рівня людей на їх взаємовідносини та формування нового рівня громадянсько-правових стосунків з цього витікають наступні логіко-пізнавальні доміанти: а) процес культурного запозичення досвіду національно меншиною в іншій державі – це суперечливо-вибірковий рух, де виживають стабільні переваги позитивних досягнень і відмирають інші – неперспективні, слабкі; б) культура як даність спирається на інтеграційні зв'язки і таким чином виходить за національні межі, що поліпшує взаєморозуміння між окремими націями, народами, встановлює рівень соціально-правової довіри.

Концептуальною формою ствердження національної культури є та, що вона виробляє механізм емоційної і раціональної настроєності, і цим стає значимим для свідомості та правової поведінки індивідуума: «Культура, яка не дозволяє підіймати на поверхню свої концепції і перетворювати їх у предмет концептуального мистецтва – одномірна культура, вона приречена на загибель» [3, с. 158].

Рівень індивідуальної культури визначає становлення національного буття, а культурна діяльність виступає елементарним вираженням розуміння людиною свого законного «етнобуття». Народна культура, або «етнокультурна» містить у собі діяльність творчих суб'єктів, бо їх творчість не зупиняється на окремих культурних досягненнях, вона поширюється до світових меж. Етнокультурний прояв народу передбачав характер національної самосвідомості і це визначалося у специфічному світоглядному положенні «богопреклоніння», так як етнокультурний компонент формував елементи визрівання правової культури. Слід зазначити, що громадянське суспільство – це специфічно соціально-політичне поняття, яке визначає нові форми організації та самоуправління державним механізмом, виробляє нові критерії співтовариства людей стосовно матеріального та духовного виробництва, як визначала Марта Богачевська-Хомяк: «Україна бореться з гіршими ознаками «советского человека» – ур-ра – патріотизмом, без власної думки, асоціальною, безвідповідальною, втечею у короткотривалі задоволення» [2, с. 72].

Прагматичне мислення українців критично сприй мало обмеженість територіального простору України, бо господарем держави українець у повній мірі себе не відчував і орієнтувався на уявну ідею «кращого життя» за кордоном. Саме за кордоном українська діаспора відчула належність до національної культури, яка мало до цього була нею оцінена. Сталася та

важлива обставина, коли відірваність від національних коренів Батьківщини, зумовило процес пробудження національної свідомості і тих психологічно-культурних особливостей характеру, які отримали продовження життя за кордоном. Еміграція примушувала адаптуватися до іншої цивілізації у світоглядному та практичному сенсі, як до засобу самовиживання в іншому середовищі, пристосування до порядку та законів іншої нації. Емігрантське життя українців витіснило залишки народної самосвідомості, бо українська культура мало чим нагадує інші культури.

У свій час члени Кирило-Мефодіївського товариства доводило тезу, що покращення соціально-економічних та культурних умов життя людей буде актуальне тоді, коли буде виявлене почуття громадянського патріотизму. У поясненнях до статуту Кирило-Мефодіївського братства писалося: «Як вірні громадяни, як вірні сини своєї батьківщини, натхненні бажанням їй усякого добра, й усвідомлюючи, що воно можливе тільки при виконанні заповіту божественного Спасителя, ми повинні стремитися до здійснення в ній божої правди» [4, с. 37].

У кирило-мефодіївців правова концепція ідеї соціального розвитку стає домінуючою, але вони не заперечували й політичних цілей національного поступу. Вони вважали, що політична самосвідомість є другорядною у відношенні до духовно-правових цінностей суспільства, бо: «Письменник, за умов державного занепаду, коли є чергове завдання, то він оновлює моральні сил нації з занепаду. Це є найвищий і найдосконаліший вираз справжнього обличчя своєї народності» [7, с. 12], – писав В. Петров.

М. Гулак висував свою філософсько-культурологічну ідею, де підкреслював наступні пункти: а) освіченість людини для має поступово-циклічний характер, бо рівень знань залежить від її життєвого досвіду та задоволення духовних потреб; б) освіта є не просто засобом для розвитку духовності людини, а є суспільним надбанням та переходить з покоління в покоління, вона формує індивідуальний та колективний інтелект; в) ставлення до освіти виявляє рівень самосвідомості людини, бо пізнання світу стає закономірною потребою людської самореалізації та підтримки рівня духовності в людях.

Кирило-мефодіївці робили аналіз, стосовно перехідної форми до державного типу конституційної монархії, такого зразку, які нині є в Англії, Голландії, Швеції. Федерация незалежних республік могла б стати альтернативою в умовах колоніальних захоплень великими імперіями малих народів. М. Костомаров відмічає, що слов'янам необхідно об'єднатися в союз слов'янських республік: «Для того, щоб віра Хрестова була основою закону і суспільної справи в цілому Союзі, в кожній Речі Посполитій. Отсе вам, братіє українці обох сторін Дніпра, подаем на увагу, прочитайте пильно і нехай кожен думає» [1, с. 33].

У висновках були підведені теоретичні результати, які можуть бути використані для подальшої розробки цієї проблематики, а також формулюються практичні та методичні рекомендації:

а) філософсько-світоглядні погляди українського народу мають національну своєрідність та спиралися на духовно-культурні традиції, це дає змогу концептуально стверджувати про те, де зосереджувалися пріоритети народної культури, як фактор ствердження національної

свідомості, бо накопичений духовний досвід визначає сучасний процес відродження нації;

б) принципові ознаки майбутньої української державності та визначали ідейно-філософську доміную над вірогідним типом держави, яка була б притаманна українцям. Тип української державності повинен визначатися рівнем духовного настрою місцевого населення, тому для її досягнення був вироблений тип демократичного устрою, який би не суперечив національній психології українців;

в) приділено увагу створенню соціально-політичної та духовно-культурної бази для майбутнього громадянського суспільства, яке б характеризувало перспективний напрямок надання нового активного потенціалу у розкритті інтелектуальних та практичних можливостей людей у їх прагненні до свободи;

г) пробудженні історичної пам'яті, як відродження культурної спадщини українців, заклало основу для формування національно-правової самосвідомості, з урахуванням факторів об'єктивності, правди, демократичності.

д) нинішні реалії складання правових відносин в Україні справа державна та соціальна, вона повинна включати в собі основний принцип поваги до законів та збереження норм правової поведінки, які можуть забезпечувати нашому суспільству соціальний мир, збереження життя, справедливий розподіл матеріальних та духовних благ.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. А. Русская идея и судьба России / Н. А. Бердяев. – М.: Наука, 1997. – 307 с.
2. Богачевська-Хомяк М. Д. Героїзм повсякдення / М. Д. Богачевська-Хомяк // Сучасність. – 1997. – №12. – С.7–73.
3. Эпштейн М. Н. Парадоксы новизны. О литературном развитии XIX–XX веков / М. Эпштейн. – М.: Советский писатель, 1988. – 414 с.
4. Костомаров М. І. «Закон Божий» Книга буття українського народу / М. І. Костомаров. – К.: Либідь, 1990. – 39 с.
5. Куліш П. О. Зазивний лист до української інтелігенції / П. О. Куліш. – Львів, 1882. – 136 с.
6. Огородник І. В., Русін М. Ю. Українська філософія в іменах (за редакцією М. Ф. Тарасенка) / І. В. Огородник, М. Ю. Русін. – К.: Либідь, 1997. – 326 с.
7. Петров В. П. Теорія культурництва П. Куліша / В. П. Петров. – Харків, 1990. – 320 с.

References

1. Berdjaev N. A. Russkaja ideja i sud'ba Rossii / N. A. Berdjaev. – M.: Nauka, 1997. – 307 s.
2. Bogachevs'ka–Homjak M. D. Geroi'zm povs'jakdennja / M. D. Bogachevs'ka–Homjak // Suchasnist'. – 1997. – №12. – S.7–73.
3. Jepshtejn M. N. Paradoksy novizny. O literaturnom razvitii XIX–XX vekov / M. Jepshtejn. – M.: Sovetskij pisatel', 1988. – 414 s.
4. Kostomarov M. I. «Zakon Bozhij» Knyga buttja ukrai'n's'kogo narodu / M. I. Kostomarov. – K.: Lybid', 1990. – 39 s.
5. Kulish P. O. Zazyvnyj lyst do ukrai'ns'koi' inteligencii' / P. O. Kulish. – L'viv, 1882. – 136 s.
6. Ogorodnik I. V., Rusin M. Ju. Ukrai'ns'ka filosofija v imenah (za redakciju M. F. Tarasenka) / I. V. Ogorodnik, M. Ju. Rusin. – K.: Lybid', 1997. – 326 s.
7. Petrov V. P. Teorija kul'turnyctva P. Kulisha / V. P. Petrov. – Harkiv, 1990. – 320 s.

Boiko N. P., candidate of philosophical sciences, assistant professor of philosophy and law, Dnieper State Technical University (Ukraine, Dnieper), gileya.org.ua@gmail.com

Of cultural and philosophical dilemma of civil society in Ukraine in the ideas of Cyril and Methodius

The problem, which explores the author, is the manifestation of scientific and methodological criteria that indicate a tendency drafting principles and features of the socio-political and cultural forms of civil society in Ukraine. This issue statement

defines the principles of public-policy priorities and place that should take Ukraine into the international world. The theoretical basis of the study of the complex scientific approaches have become works of philosophers, historians, political scientists, cultural, philosophical and is defined categorical principle that specifies the direction of the theme of spiritual and cultural side. It was noted that members of the Cyril and Methodius their theoretical work, regarding maturing Ukrainian mentality, the principle laid maturation of civic awareness and political thinking of the Ukrainian people. They argued that the forms of cohabitation Ukrainian ethnic traits were healthy and rational thinking, personal civic dignity and love for their land.

Keywords: nation, mentality, civil state, national ideology.

* * *

УДК 323.2

Адыгезалова С. М.,
доктор философии, доцент кафедры философии
и социальных наук, Азербайджанский
Государственный Педагогический Университет
(Азербайджан), matlabm@yandex.com

Абасов А. С.,
доктор философских наук, профессор,
заведующий отделом, Институт Философии
Национальной Академии наук Азербайджана
(Азербайджан), matlabm@yandex.com

СОВРЕМЕННАЯ КУЛЬТУРА: ТЕНДЕНЦИИ ТРАНСФОРМАЦИИ

Анализируются классической, неклассической и постнеклассической этапы генезиса и формирования культуры в их единстве и противоположности. Современное развитие культуры представляется нелинейным, многомерным процессом, проходящим точки хаоса и порядка, нестабильности и бифуркации. Культура, как открытая сложностная система, должна описываться многомерными, нелинейно-топологическими моделями и принципом сети. Культура должна быть представлена не столько своей структурой, сколько связями и отношениями, формирующими ее процессуальные изменения.

Ключевые слова: культура, глобализация, классическое, неклассическое и постнеклассическое познание, нелинейно-топологические модели, принцип сети.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Многообразие интерпретаций концепта «культура» является одним из противоречий философии и культурологии, представители которых перманентно предпринимают попытки классифицировать и свести их к единому, универсальному определению, способному охватить атрибутивные особенности этого социального феномена. Между тем, современные тенденции познания не только разрушают эти попытки, но и существенно усложняют смысловое содержание культуры.

Существующие дефиниции, конечно же, не охватывают все пространство функционирования культуры. И все же наличное многообразие определений культуры можно свести к конечному числу базовых представлений, охватывающих ее существующие и предвосхищающие еще не выявленные формы. Такими выступают: генезис и атрибутивная связанность культуры со спецификой человеческой деятельности. Проще говоря, сегодня нет ни одной внечеловеческой формы проявления культуры, правда, нет и принципиального запрета продуцирования таких форм в будущем. Так, уже сегодня информационные, конвергенционные и нано-технологии позволяют, посредством трансформации и перестройки психофизической организации человека, искусственно влиять на надбиологические программы человеческой деятельности, что может необратимо изменить природу человека, а, следовательно, и формы проявления культуры.